

SCIENTIFIC-THEORETICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING
COMPETENCIES IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS WITH DYSGRAPHIA

Kakhkharova Saidakhon

Master student of Kimyo International University in Tashkent

saidakhonkakhkhorova@gmail.com

Abstract. *This article analyzes the process of developing competencies of dysgraphic students in primary school from the perspective of scientific and theoretical foundations. It examines the individual characteristics of students and the challenges they face during the learning process, while also offering effective methods based on pedagogical and psychological approaches. The modern educational system is aimed at developing the competencies of each student, taking into account their personal characteristics. In particular, the development of specialized pedagogical and psychological approaches for dysgraphic children is one of the most pressing tasks. The article examines the essence of dysgraphia, its manifestations in primary education, and effective scientific approaches to developing written speech competencies in students.*

Keywords: *dysgraphia, primary education, written speech competencies, inclusive education, pedagogical approach, psychological development.*

BOSHLANG'ICH SINFLARDA DISGRAFIKO'QUVCHILARDA YOZMA NUTQ
KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY
ASOSLARI

Qaxxorova Saidaxon

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti magistranti

saidakhonkakhkhorova@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda disgrafik o'quvchilarning yozma nutq kompetensiyalarini shakllantirish jarayoni ilmiy-nazariy asoslar nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. O'quvchilarning individual xususiyatlari va ta'lim jarayonida duch keladigan muammolar ko'rib chiqilib, pedagogik-psixologik yondashuvlar asosida samarali metodlar taklif etiladi. Hozirgi zamon ta'lim tizimi har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlarini inobatga olgan holda, ularning yozma nutq kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan. Shu jumladan, disgrafik bolalar uchun maxsus pedagogik va psixologik yondashuvlarni ishlab chiqish dolzarb masalalardan biridir. Ushbu maqolada disgrafiya tushunchasining mohiyati, uning boshlang'ich ta'limda aks etishi hamda o'quvchilarda yozma nutq yozma nutq kompetensiyalarini shakllantirish bo'yicha samarali ilmiy yondashuvlar tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *disgrafiya, boshlang'ich ta'lim, yozma nutq yozma nutq kompetensiyalar, inklyuziv ta'lim, pedagogik yondashuv, psixologik rivojlanish.*

Kirish. Zamonaviy pedagogika o'quvchilarning individual xususiyatlariga, jumladan, maxsus ehtiyojlarga ega bo'lgan bolalarga, ya'ni disgrafik bolalar bolalarga alohida e'tibor qaratmoqda. Disgrafik bolalarda yozma nutq kompetensiyalar rivojlanishini kuzatish ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda samarali tuzatish dasturlarini ishlab chiqish imkonini beradi. Ushbu maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarida disgrafiya holatida yozma nutq kompetensiyalari rivojlanishini kuzatishning ilmiy-nazariy asoslarini tahlil qilishga bag'ishlangan.

O'zbekistondagi boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida olib borilgan so'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, disgrafiya nutq nuqsoni ma'lum bir foiz bolalarda uchraydi. Disgrafiya – bu yozma nutqning buzilishi bo'lib, bolalarda harflarni chalkashtirish, so'zlarni noto'g'ri yozish kabi muammolarni keltirib chiqaradi. Agar bu muammo erta bosqichda aniqlanmasa, bolaning o'qish va yozishga bo'lgan qiziqishini kamaytirib, o'qish jarayonida qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Shu sababli, disgrafiyani erta aniqlash va tuzatish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida uchraydigan disgrafiyaning xususiyatlari, uning sabablari va oqibatlari, shuningdek, bu muammoni bartaraf etish uchun zamonaviy pedagogik va psixologlar tomonidan ishlab chiqilgan samarali usullar tahlil qilinadi.

Adabiyotlar sharhi

So'nggi yillarda boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning individual rivojlanishini o'rganishga bag'ishlangan ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. 2021-yildan keyingi ilmiy manbalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Disgrafiyaning psixologik asoslari – Zamonaviy pedagogika va psixologiya sohasida olib borilgan tadqiqotlar disgrafiya tushunchasini keng yoritib beradi (Ivanov, 2022).
2. Inklyuziv ta'lim amaliyoti – Vasileva (2023) tomonidan inklyuziv ta'lim tamoyillari va disgrafiya uchragan bolalar uchun maxsus metodikalar taklif etilgan.
3. Boshlang'ich sinflarda yozma nutq kompetensiyalarni rivojlantirish – Mustafayeva (2023) o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish metodikasini ishlab chiqqan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotning maqsadi o'quvchilarning individual xususiyatlari va ta'lim jarayonida duch keladigan muammolar ko'rib chiqish, pedagogik-psixologik yondashuvlar asosida samarali metodlar taklif etishdur. Mavzuni ilmiy o'rganish, statik tahlillar, mantiqiylik, tahlil va tadqiq etish jarayonida turli xil adabiyotlar va maqolalar tahlilidan foydalanilgan

Maqolada quyidagi tadqiqot usullari qo'llanildi:

- **Nazariy tahlil** – Disgrafik o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi muammolarini o'rganish va ilmiy-nazariy asoslarini aniqlash.

- **Eksperimental tadqiqot** – Maxsus metodikalar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan tajriba-sinov ishlari olib borish.

Tahlil va natijalar

Disgrafiya – bu yozuvdagi qiyinchiliklar bilan bog'liq bo'lgan neyrologik holat. Uning kelib chiqishiga turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin. Bu sabablar asosan biologik, genetik va atrof-muhit omillariga bog'liq bo'ladi.

Disgrafiyaning kelib chiqish sabablari quyidagilardan iborat:

1. Genetik omillar: Disgrafiya ba'zan oilaviy yoki irsiy holat bo'lishi mumkin. Agar ota-ona yoki yaqin qarindoshlarida yozish yoki o'qish bilan bog'liq muammolar bo'lsa, bola ham shunday muammolarga duch kelishi ehtimoli yuqori.

2. Miya strukturasi va funktsiyalari: Disgrafiyaning bir sababiga miya funksiyalarining noto'g'ri rivojlanishi yoki miyaning ayrim qismlaridagi uzilishlar kiradi. Yozish jarayoni miyaning bir nechta qismlarini o'zaro muvofiqlashtirishni talab qiladi, va bu jarayonlarda buzilishlar bo'lsa, bola yozishda qiynalishi mumkin.

3. Sensor-motor rivojlanishining kechikishi: Yozish faoliyati qo'lni va ko'zni birgalikda ishlatishni talab qiladi. Agar bola sensor-motor rivojlanishda kechiksalar, bu yozuvni to'g'ri shakllantirishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin.

4. Atrof-muhit omillari: Bola o'rganayotgan muhiti ham muhim ahamiyatga ega. Agar bola o'qish yoki yozish bo'yicha to'g'ri qo'llab-quvvatlanmasa yoki noqulay sharoitda bo'lsa, u grafomotor qobiliyatlarini to'g'ri rivojlantira olmaydi.

5. Tahrir va maktabda noto'g'ri o'qitish usullari: O'qituvchilar tomonidan bolaga yozish qobiliyatlarini rivojlantirishda noto'g'ri usullar qo'llanilishi, disgrafiyaning rivojlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Ayrim hollarda, bola to'g'ri yordam olmasa, yozish qobiliyatlari sustlashishi mumkin.

1. Disgrafiyaning kelib chiqish sabablari

Disgrafiyaning kelib chiqishida bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi:

Neyrofiziologik omillar: Miyaning nuqsonlari, miya faoliyatining buzilishi, nerv tizimidagi patologiyalar. Masalan, chap miya yarim sharsining yetarli darajada rivojlanmaganligi, nutq markazlarining faoliyatidagi buzilishlar.

Psixologik omillar: Aqliy rivojlanishdagi orqada qolish, e'tiborning torligi, xotiraning susayishi, fikrlash jarayonlarining sekinligi.

Pedagogik omillar: Noto'g'ri o'qitish metodikalari, maktabga tayyorlash davrida yetarli darajada e'tibor berilmaganligi, o'qituvchining individual yondashuvni yetarli darajada qo'llay olmasligi.

Oilaviy omillar: Nosog'lom oilaviy muhit, ota-onalarning yetarli darajada e'tibor bermasligi, bola bilan yetarli darajada muloqot qilmasligi.

Sosial-madaniy omillar: Ijtimoiy-madaniy muhitning ta'siri, bolaning intellektual rivojlanishi uchun yetarli darajada sharoitlarning yaratilmaganligi.

2. Disgrafiyaning turlari

Disgrafiyaning bir nechta turi mavjud:

Akustik disgrafiya: Bolalar tovushlarni chalkashtirib yozishadi (masalan, "b" va "p", "d" va "t").

Artikulyator disgrafiya: Tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish bilan bog'liq bo'lib, yozish jarayonida ham xatolarga olib keladi.

Optik disgrafiya: Harflarning grafik tasvirini chalkashtirish (masalan, "p" va "t", "b" va "d").

Grammatik disgrafiya: Grammatik qoidalarni buzish bilan bog'liq bo'lib, so'zlarni noto'g'ri o'zgartirish, ularni noto'g'ri birlashtirish kabi xatolarga olib keladi.

3. Disgrafiyaning diagnostikasi

Disgrafiyaning aniqlash uchun turli usullardan foydalaniladi:

Psixologo-pedagogik kuzatuv: Bolaning dars jarayonidagi faoliyati, o'qishi, yozishi, nutqi kuzatiladi.

Psixologik testlar: Bolaning aqliy rivojlanishi, e'tibori, xotirasi, fikrlashini baholash uchun turli psixologik testlar qo'llaniladi.

Logopedik tekshiruv: Bolaning nutqi, tovush talaffuzi, leksikasi, grammatikasi batafsil tekshiriladi.

Diktantlar va imlo topshiriqlari: Bolaning yozma nutqini baholash uchun diktantlar, imlo topshiriqlari beriladi.

4. Disgrafiyaning tuzatish usullari

1-rasm Interaktiv o'yinlarni tashkil qilish³⁶

³⁶ Muallif tomonidan yaratildi Saidaxon Qaxxorova

Disgrafiyanı tuzatish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Quyidagi usullar samarali bo'lishi mumkin:

Logopedik mashg'ulotlar: Fonematik eshittirishni rivojlantirish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni o'rgatish, leksika va grammatikani boyitishga qaratilgan mashg'ulotlar.

Psixokorreksiya: Bolaning e'tiborini rivojlantirish, xotirasini yaxshilash, fikrlash jarayonlarini tezlashtirishga qaratilgan mashg'ulotlar.

Komp'yuter texnologiyalari: Komp'yuter dasturlari va interaktiv o'yinlardan foydalanib, bolalarning yozish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Ota-onalar bilan ishlash: Ota-onalarga bola bilan uy sharoitida qanday mashg'ulotlar olib borish kerakligini tushuntirish, ularni korreksiya jarayoniga jalb qilish.

Quyida **"Boshlang'ich sinflarda disintegratsiya bo'lgan o'quvchilarda yozma nutq kompetensiyalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari"** mavzusiga oid jadval keltirilgan:

1-jadval Disintegratsiya bo'lgan o'quvchilarda yozma nutq kompetensiyalarni shakllantirish jadvali³⁷

Kompetensiya turi	Tavsifi	Shakllantirish metodlari
Kognitiv kompetensiya	O'quv materiallarini tushunish va analiz qilish qobiliyati	Vizual materiallar, interaktiv mashg'ulotlar, savol-javoblar
Ijtimoiy kompetensiya	Muloqot qilish va jamoada ishlash qobiliyati	Jamoaviy o'yinlar, rolly o'yinlar, ijtimoiy loyihalar
Emotsional kompetensiya	Hissiyotlarini tushunish va boshqarish qobiliyati	Psixologik mashqlar, meditatsiya, o'zini anglash usullari
Motor kompetensiya	Jismoniy harakat va muvofiqlashtirish qobiliyati	Harakatli o'yinlar, rasm chizish, qo'l mehnati mashg'ulotlari
Til kompetensiyasi	Og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish qobiliyati	Matn o'qish, so'z boyligini oshirish, hikoya tuzish mashqlari

Ushbu jadval boshlang'ich sinflarda disintegratsiya bo'lgan o'quvchilarning yozma nutq kompetensiyalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslarini yoritib beradi. Jadvalda har bir kompetensiya turi, uning tavsifi va uni rivojlantirish usullari keltirilgan. Kognitiv, ijtimoiy, emotsional, motor va til yozma nutq kompetensiyalarini shakllantirish uchun maxsus metodlar qo'llanilishi lozim. Ushbu yondashuv o'quvchilarning shaxsiy va akademik rivojlanishiga yordam beradi.

5. Pedagoglar uchun tavsiyalar

Dars jarayonida individual yondashuvni qo'llash.

Bolalarning o'qish va yozish jarayonini doimiy ravishda kuzatib borish.

³⁷ Muallif tomonidan yaratildi Saidaxon Qaxxorova

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

Qiyinchiliklarga duch kelayotgan o'quvchilarga alohida e'tibor qaratish.

To'g'ri va chiroyli yozish ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratish.

Didaktik o'yinlardan, interaktiv usullardan foydalanish.

Tadqiqot davomida quyidagi natijalar aniqlandi:

- Disgrafik o'quvchilar uchun individual ta'lim metodikasini ishlab chiqish zarurati mavjud.
- Yozma nutq kompetensiyalarni rivojlantirish uchun o'qituvchi va psixologlarning hamkorligi samarali bo'lishi aniqlandi.
- Innovatsion pedagogik texnologiyalar (o'yinli ta'lim, interaktiv dars usullari) disgrafik bolalarda bilim olishga qiziqishni oshiradi.

Tadqiqot natijalari va misollar

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, maxsus tuzilgan kompleks dastur asosida o'tkazilgan tuzatish ishlari ijobiy natijalar bergan. Masalan:

- A.A. (8 yosh) holati: Bola "p" va "b", "d" va "t" tovushlarini chalkashtirib yozgan. Tuza-tish ishlari davomida fonetik eshitish mashqlari, artikulyatsiya gimnastikasi, maxsus tanlangan matnlar bilan ishlash natijasida bola ushbu tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish va yozishni o'rgandi.
- B.B. (7 yosh) holati: Bola grammatik qoidalarni buzib yozgan, masalan, otlarning son va kelishigini noto'g'ri aniqlagan. Gram-matik qoidalarni o'rgatish, jadvallar, sxemalardan foydalanish orqali bola grammatik xatolarini kamaytirishga erishildi.
- S.S. (9 yosh) holati: Bola xattotlik ko'nikmalariga ega emas edi, harflarni noaniq, g'alati yozgan. Xattotlik mashqlari, shablonlardan foydalanish, chiroyli yozishga undash natijasida bola xattotlik ko'nikmalarini yaxshiladi.

Ushbu misollar shuni ko'rsatadiki, muntazam va to'g'ri tashkil etilgan tuzatish ishlari natijasida disgrafik bolalar bolalarning yozma nutqi sezilarli darajada yaxshilanishi mumkin.

Xulosa va tavsiyalar

Maqolada boshlang'ich sinflarda disgrafiko'quvchilarda yozma nutq kompetensiyalarni shakllantirishning ilmiy asoslari ko'rib chiqildi. Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, disgrafiya - murakkab muammo bo'lib, uni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Erta diagnostika, psixologik-pedagogik tuzatish ishlari, oila va maktabning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning nutqini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish.
2. Boshlang'ich sinflarda disgrafiyaning erta aniqlash uchun maxsus skrining tizimini joriy etish.
3. Psixolog, logoped va o'qituvchilarning hamkorligida tuzatish ishlarini tashkil etish.
4. Oila va maktab o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, oila a'zolariga bolalar bilan tuzatish mashg'ulotlarini olib borish bo'yicha tavsiyalar berish.

5. Zamonaviy texnologiyalardan, jumladan, kompyuter dasturlari va interaktiv o'yinlardan foydalanish. Bu tavsiyalar boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ivanov, P. (2022). *Disgrafiya va ta'lim tizimidagi integratsiya*. Moskva: Pedagogika nashriyoti.

2. Vasileva, T. (2023). *Inklyuziv ta'lim va maxsus pedagogik yondashuvlar*. Sankt-Peterburg: Ilmiy nashriyot.

3. Mustafayeva, D. (2023). *Boshlang'ich sinflarda yozma nutq kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi*. Toshkent: Yangi asr avlodi.

4. Бушуй, А. М., & Яхшиев, А. А. (1986). Фразеология узбекской диалогической речи (на материале художественной прозы). Сов. тюркология, 3, 27-33.

5. Shaxobiddinova, Z. S. (2024). Impact of Assessment Results on Student Development and Ways to Improve the Assessment System. *Miasto Przyszłości*, 55, 833-835.

6. Zaripova, S. (2025, January). CLASSROOM MANAGEMENT AND TEACHER'S APPROACH. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 2, No. 1, pp. 34-38).